

A HÁZTARTÁS-RÉGÉSZET ÚJ EREDMÉNYEI: KÉZMŰVESEK A BRONZKORBAN?

P. Fischl Klára – Kiss Viktória – Kulcsár Gabriella

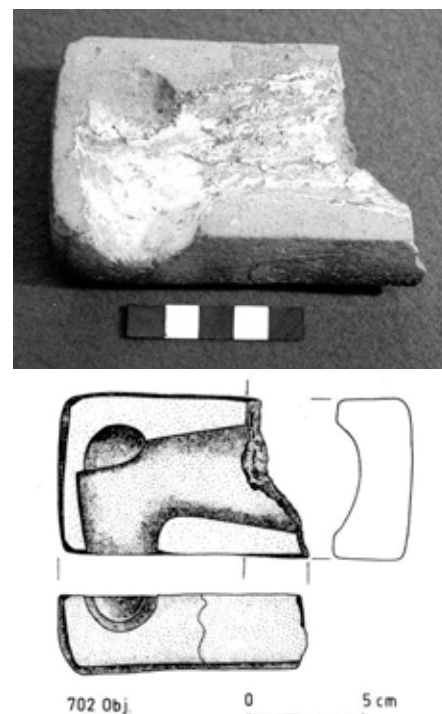
(Miskolci Egyetem, MTA BTK Régészeti Intézete)

A régészettudomány egyik új, izgalmas kutatási iránya a „háztartás-régészet”, amely a hétköznapi tevékenységek nyomait kutatja az egykor volt településeken, házakon és háztartásokon belül és azokon kívül.

A mai Magyarországon a középső bronzkori (Kr. e. 2200–1600/1500) lakódombok – ún. tell-települések (ld. http://www.legifoto.com/magyar/oldalak/kunhalmok_legi_fotokon) – vastag rétegsorai néhány emberöltő lakóházainak romjait őrizték meg. A házak omladéka alatt olykor agyagból készült berendezési elemek, pl. kemencék és nyílt tűzhelyek, alacsony asztalok, továbbá ép és újra összeállítható edények rejtőznek. Egyes házakban kézműves mester tevékenységének nyomait is felfedezhetjük.

A településeken ritkábban előkerülő bronztárgyak vagy díszes csonteszközök esetében kérdéses lehet, hogy kereskedelem révén jutottak oda vagy helyben gyártották őket. Helyben dolgozó mesterember tevékenységére utal, amikor félkész és kész termékek, például lószerszám készítéséhez használt, félig megmunkált agancsdarabok és faragással díszített agancstárgyak is előkerülnek. Ugyanezt bizonyítja, amikor a fémtárgy előállítására szolgáló eszközök – az olvasztókemence tűzének felizzítására használt bőr fűjtatók agyag végződése, a tárgyak öntéséhez használt kő és agyag öntőformák (1. kép), öntőtégelyek – látnak napvilágot, vagy a fémöntés melléktermékére, például salakra bukkanunk (vö. http://www.matarka.hu/koz/ISSN_1417-5398/74k_2008/ISSN_1417-5398_74k_2008_091-111.pdf). Néhány épület maradványaiból részletesebben is megismerhetjük a kézművesek munkájának helyszínét és a munkafolyamatokat.

Kerámia készítésére szolgáló műhelyek és edényégető kemencék a bronzkorból eddig nem kerültek elő. Sok információt rejtenek viszont maguk az edények. A kerámia vizsgálatából tudjuk, hogy ekkoriban a fazekasok korong nélkül, 5–15 cm széles agyag szalagokból építették fel az edényeket, majd díszítették és kiégették őket. Az edények felülete általában szürke vagy barna színű, narancsos foltokkal, ami a

1. kép: Balta öntőformája Kaposújlak-Várhegy-dűlő lelőhelyről¹

¹ Somogyi Krisztina, „Előzetes jelentés a Kaposvár–61-es elkerülő út 29. számú lelőhelyén, Kaposújlak–Várdomb-dűlőben 2002-ben végzett megelőző feltárásról” (Preliminary report on the preceding excavation of site number 27. of the Route 61. encircling Kaposvár), *Somogyi Múzeumok Közleményei* 16 (2004), 165–178, 16. kép.

közepes minőségű égetés következménye. Az égetés hőmérséklete 650–850 °C között volt, ennek alapján valószínűsíthető, hogy gödörben vagy boglyában történt. Ez a megfigyelés egyúttal arra is magyarázatot nyújt, miért nem találtunk még eddig bronzkori edényégető kemencét. A nagyméretű, olykor 100–150 liter űrtartalmú tároló edények elkészítése egy-egy teljes munkanapot igényelt. Ez és a korszak végére jellemző, különleges formájú és gazdagon díszített, gyakran feketére égetett edények arra utalnak, hogy gyakorlott fazekasok formázták őket. Mesterekre és inasokra lehet következtetni a különböző képességgel rendelkező személyek által jól vagy rosszul elkészített edények alapján is (2. kép).

1: Inas és mester által megformált bronzkori edények Százhalombattáról²; 2: díszes tároló edény a középső bronzkor végéről³; 3: 8000 éves ujjnyom gipsz pozitívja⁴

Magukat a kézműves mestereket nehezebb megismerni. Milyen nemű, korú lehetett a kézműves, és milyen volt a fazekas vagy kovácsmester helyzete a korabeli társadalomban? E kérdésekre más tudományágak (a természettudományokról ld. http://www.tudasmedia.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=493&Itemid=103), köztük a néprajztudomány és a nemi szerepek (*gender*) kutatásának eredményeit hívhatja segítségül a régészet. Az egyes edényeken előkerülő ujjlenyomatok segíthetnek a fazekas testalkatának, s ezen keresztül esetlegesen az életkorának és nemének meghatározásában. A bronzkorban a kerámia és fém tárgyakat kézművességre szakosodott mesterek készítették, de nem állnak rendelkezésre egyértelmű adatok a fazekasok és bronzkovácsok nemét illetően. Jelenleg ugyanígy nem adhatunk egyértelmű választ arra a kérdésre, hogy a kézművesek teljes munkaidőben vagy részmunkaidőben üzték-e munkájukat a létfenntartással összefüggő egyéb tevékenységek (földművelés, állattenyésztés) mellett, így a régészeti kutatásra még számos izgalmas kérdés megoldása vár.

² Budden, S. – Sofaer, J., „Non-discursive knowledge and the construction of identity. Potters, potting and performance at the Bronze Age tell of Százhalombatta, Hungary,” *Cambridge Archaeological Journal*, 19/02 (2009), 203–220, Fig. 4 nyomán.

³ Havassy Péter, szerk., *Látták Trója kapuit*. Gyulai katalógusok 3. (Gyula: Erkel Ferenc Múzeum, 1997), címlap.

⁴ Cseplák Gy., *Árulkodó ujjnyomok – Vallatóra fogott kőkori cserepek*. (Budapest: Semmelweis, 2005), 47. kép nyomán

Ajánlott irodalom

BUDDEN, S., SOFAER, J.

„Non-discursive knowledge and the construction of identity. Potters, potting and performance at the Bronze Age tell of Százhalombatta, Hungary.” *Cambridge Archaeological Journal*, 19/02 (2009), 203–220.

ELIADE, M.

Kovácsok és alkimisták. Budapest: Cartaphilus, 2004.

KIENLIN, T. L.

„Von den Schmieden der Beile: Zu Verbreitung und Angleichung metallurgischen Wissens im Verlauf der Frühbronzezeit.” *Prähistorische Zeitschrift*, 82 (2007), 1–22.

KISS, V.

„The Life Cycle of Middle Bronze Age Bronze Artefacts from the Western Part of the Carpathian Basin.” In *Metals and Societies. Studies in honour of Barbara S. Ottaway*, eds. Kienlin, T. and Roberts, B., 328–335. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 169. Bonn: Habelt, 2009.

KREITER, A.

Technological choices and material meanings in Early and Middle Bronze Age Hungary: understanding the active role of material culture through ceramic analysis. BAR International Series, 1604. Oxford: BAR, 2007.

MAUSS, M. 2004

Szociológia és antropológia. Budapest: Osiris, 2004.

MEIER-ARENDT, W., (Hrsg.)

Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell Siedlungen an Donau und Theiss. Frankfurt am Main, 1992.

MICHELAKI, K. 2008

„Making pots and potters in the Bronze Age Maros Villages of Kiszombor-Új-Élet and Klárafalva-Hajdova.” *Cambridge Archaeological Journal* 18/3 (2008), 355–380.

SOFAER, J.

with contributions by Bech, J.-H., Budden, S., Choyke, A., Eriksen, B. V., Horváth, T., Kovács, G., Kreiter, A., Muhlenbock, C., Sticka, H.-P. „Chapter 7. Technology and Craft.” In *Organizing Bronze Age Societies. The Mediterranean, Central Europe, and Scandinavia compared*, eds. Earle, T. and Kristiansen, K., 185–217. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

SØRENSEN, M. L.

with contributions by Bech, J.-H., Kulcsárne-Berzsenyi, B., Kristiansen, K., Mühlenbock, Ch., Prescott, Ch. Vicze, M. „Chapter 5. Households.” In *Organizing Bronze Age Societies. The Mediterranean, Central Europe, and Scandinavia compared*, eds. Earle, T. and Kristiansen, K., 122–154. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.